

MAG. GREGOR KASTELIC

VOJAŠKI DOGODKI NA KOROŠKEM PO KONCU PRVE SVETOVNE VOJNE

Povzetek

Namen prispevka je osvetliti dogajanje na Koroškem v času nastanka Države SHS in ob koncu prve svetovne vojne, od konca oktobra 1918. Novembra 1918 je na vzhodno Koroško iz Celja odšel oddelek nadporočnika Franja Malgaja, nalogo za zasedbo zahodne Koroške pa je dobil stotnik Alfred Lavrič. Decembra 1918 so to območje razdelili na Obmejno poveljstvo za zahodno Koroško in Obmejno poveljstvo za vzhodno Koroško. Po združitvi s Kraljevino Srbijo in nastanku Kraljevine SHS so bile slovenske vojaške enote ukinjene, 1. februarja 1919 je bila ustanovljena Dravska divizijska oblast. V slovenskih vojaških enotah na Koroškem je v prvi polovici januarja 1919, ob napadu avstrijskih vojaških enot, prišlo do krize, ki je pripomogla k porazu, saj so ob premirju 14. januarja 1919 na območju zahodne Koroške Slovenci ohranili le izhod iz predora Podrožca. Na Koroškem je 29. aprila 1919 prišlo do ofenzive slovenskih vojaških enot, in to brez sodelovanja Srbov. Ofenziva je bila slabo pripravljena in neuspešna, slovenske enote so doživele hud poraz. Maja in junija 1919 je bila izvedena ofenziva vojske Kraljevine SHS, ki pa je bila uspešna. Slovenskim enotam je 6. junija uspelo zaseseti tudi Celovec in Gospovetsko polje. Po podpisu premirja so določili razmejitveno cono, na pariški mirovni konferenci pa so se odločili, da bo o pripadnosti Koroške odločil plebiscit.

Ključne besede:

Koroška, ofenziva, II. vojaško okrožje, Dravska divizijska oblast, Narodni svet, nadporočnik Franjo Malgaj, stotnik (major) Alfred Lavrič, poročnik Lojze Ude, Avstrijska ljudska vojska (Volkswehr), Drava

Koroška do konca prve svetovne vojne

Slovenci so bili v Svetem rimskem cesarstvu nemške narodnosti politično razdeljeni na več dežel. Kmečki upori so začeli razdeljene Slovence povezovati predvsem glede zavesti o skupni pripadnosti, v tem času se pokažejo tudi začetki narodnega prebujenja, saj je prišlo do povezave podložnikov istega jezika. Težnje po povezovanju so se je nadaljevale tudi v reformaciji, ko so nastali Megiserjevi slovarji in Dalmatinova biblija. Pozneje je bil ravno proces rasti kapitalizma, takrat še v fevdalni družbi, tisti, ki je pripomogel k oblikovanju nacionalne zavesti in nato še k nacionalni združitvi.¹

Ob koncu 18. stoletja je na Koroškem med družbenimi sloji koroških Slovencev izstopal podložni kmet, ki se mu je pravni položaj s terezijansko-jožefinskimi reformami že nekoliko izboljšal. Meščanski sloj je bil takrat še slabo izoblikovan, še šibkeje kot v drugih območjih s slovenskim prebivalstvom. Delež slovenskega prebivalstva na Koroškem, tudi v mestnih in obrtniških središčih, je bil sicer precejšen, toda le v nižjih družbenih slojih. Za nadaljnji razvoj koroških Slovencev je bila pomembna družbena skupina, ki se je postopoma pomikala k osrednji funkciji, pomembni za razvoj, in to je bila skupina slovenskih podeželskih župnikov. Ti so v sebi združevali duhovnika, prvega učitelja, pozneje pa tudi prvega vaškega gospodarstvenika. Dolgo časa so bili edini izobraženi sloj koroških Slovencev, zato so predstavljalni nosilni steber novo nastajajoče narodne zavesti. Leta 1848, med preporodom, so se tudi na Koroškem našli posamezniki, ki so s svojimi deli pripomogli k razvoju skupnega knjižnega jezika vseh Slovencev. Eden takih je bil pridigar Ožbalt Gutsmann (1727–1790), ki je leta 1777 objavil učbenik z naslovom *Windische Sprachlehre*, leta 1789 pa *Deutsch-windisches Wörterbuch*, ki je bil po avtorjevem mnenju pomemben prispevek k skupnemu knjižnemu jeziku Slovencev.² Leta 1799 je prišel v Celovec prirejevalec slovenskega prevoda biblije Jurij Japelj, ki je postal voditelj bogoslovja lavantinske škofije, skrbel je tudi za izobraževanje slovenskega duhovniškega prirastka. Njegovo delo je nadaljeval Anton Martin Slomšek (1800–1862), poznejši lavantinski škof. Vzgojil je dve najpomembnejši osebnosti koroških Slovencev iz obdobja po letu 1848, Matijo Majarja in Andreja Einspielerja. Od srede 19. stoletja naprej in vse do konca prvega desetletja 20. stoletja se je število ljudi, ki so se izrekli za Slovence, vztrajno

¹ Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes, Celovec 1985, str. 29.

² Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes, Celovec 1985, str. 30 in 31.

zmanjševalo. Leta 1880 je bilo takih skoraj 30 odstotkov, leta 1910 le še okoli 21 odstotkov.³ Ti podatki, na katere moramo sicer gledati dvomeče, ker metode štetja niso bile vedno neoporečne in zanesljive, vendarle kažejo, da je proces asimilacije napredoval. Slovenci, ki so želeli priti v zgornji družbeni sloj, v katerem so prevladovali Nemci, recimo med premožnejše meščane v mestih in trgih, med uradnike in ostale izobraženske poklice, so morali prevzeti nemški jezik. V tem procesu je prišlo do ponemčenja ozemlja severno od Celovca, ki je tako prišel v neposreden stik z nemško govorečimi področji. To je pomenilo premik meje s pretežno slovenskim prebivalstvom na področje južno od Celovca.

Leta 1848 se je v slovenskih krogih pojavila zamisel o Zedinjeni Sloveniji, ki bi vključevala tudi Koroško, njeni vodilni osebi sta bila predvsem Matija Majar in Andrej Einspieler. Nemški politični krogi so zamisel odločno odklonili in Koroški deželnemu zboru se je brez slovenskih predstavnikov soglasno izrekel proti delitvi Koroškega.⁴ Slovensko društvo v Celovcu se je nato zadovoljilo z delnim sporazumom in razdelitvijo na okrožja, po kateri slovenski del Koroškega ne bi prišel pod Nemško zvezo. Od sedemdesetih let 19. stoletja je na Koroškem prevladovala konservativna smer, ki jo je zagovarjal predvsem Andrej Einspieler in ki je bila edina deželna politična sila, saj se tu politične stranke niso razvile. Liberalna struja se ni razvila, ker je primanjkovalo slovenskega meščanstva, ta struja se je tudi kmalu začela enačiti z nemštvom, medtem ko je konservativno pomenilo slovensko. Nemški liberalni krog je vztrajno zavračal vsa slovenska prizadevanja, tako tista za Zedinjeno Slovenijo kot tudi za trializem (znotraj monarhije) in na koncu tudi prizadevanja za enakopravnost znotraj dežele. Med prvo svetovno vojno so se razmere še zaostrovale, saj je velikokrat prišlo do političnega preganjanja in ovajanja Slovencev. Poleg duhovščine so zaprli tudi slovenskega poslanca v državnem zboru Franca Grafenauerja, zaostrovanja na tem področju so še pospešila jugoslovansko gibanje.

³ Prav tam, str. 34.

⁴ Zgodovina koroških Slovencev od leta 1918 do danes, Celovec 1985, str. 36.

Poskus avstrijske zasedbe slovenskega etničnega ozemlja in poskus priključitve Koroškega Državi SHS

Koroški Slovenci so se leta 1917 priključili Majniški deklaraciji, ki se je zavzemala za združitev vseh Slovencev v eno državno tvorbo, vendar še znotraj Habsburške monarhije.⁵ Zanjo se je izreklo okoli 19.000 Koroških Slovencev in 10 občinskih odborov. Na podlagi tega je Narodni svet za Koroško 17. oktobra 1918 zahteval, da se v nastajajočo Državo Slovencev, Hrvatov in Srbov vključi tudi ozemlje Koroškega z večinsko slovenskim prebivalstvom.⁶

Kot odgovor na to zahtevo je Koroški deželni zbor brez Slovencev 25. oktobra 1918, torej še pred ustanovitvijo Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, na predsedstvo izvršnega odbora Narodne skupščine na Dunaju naslovil dopis in vanj napisal sledeče: »Upoštevajoč, da Slovenci na Koroškem razen Jezerskega nimajo strnjenega naseljenega ozemlja in da ima dežela proti jugu s svojimi gorskimi grebeni naravno mejo, razglaša deželni odbor Koroško za nedeljivo.«⁷ Tudi časnik *Slovenec* je prvega novembra 1918 poročal: »Koroški Nemci se hočejo polastiti cele Koroške«.⁸ Cilja sta bila tudi zasedba Karavank in obramba »nedeljivega« Koroškega pred jugoslovansko invazijo. V teh razmerah se je 5. novembra 1918 v Ljubljano odpravila delegacija koroških Slovencev, ki jo je vodil dr. Pintar, in zahtevala vojaško zasedbo koroških območijh, na katerih so stoletja prebivali Slovenci. Odločili so se za politiko izvršenih dejstev oziroma za zasedbo do etnične meje. Na Koroškem je bilo težje organizirati vojaške enote kot v Mariboru, zato so tam pričakovali pomoč od drugod, predvsem so računali na Kranjsko oziroma natančneje na Ljubljano. Ljubljana se je tamkajšnjih razmer zavedela malo pozneje, in sicer na prvi seji Narodne vlade, ki je bila prvega novembra 1918 v Ljubljani. Tam je poverjenik za notranje zadeve dr. Janko Brejc, sicer predsednik Katoliškega političnega in gospodarskega društva, za koroške Slovence takrat poglavitna politična osebnost, predlagal imenovanje komisarja za slovenski del Koroškega s polnimi pooblastili, ki bi izvajal ukrepe Narodne vlade. Predlagal je tudi, da Narodna vlada vojaško zasede slovenski del Koroškega, kakor hitro bo imela na voljo dovolj močno vojaško silo. Tej se vsaj na začetku ni prav zelo mudilo z zasedbo, saj ji nista bila naklonjena

⁵ Prav tam, str. 37, 38, 39 in 40.

⁶ Prav tam, str. 40.

⁷ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 137.

⁸ Prav tam.

predvsem poverjenika za narodno obrambo dr. Lovro Pogačnik in za prehrano dr. Ivan Tavčar, slednji se je skliceval na pomanjkanje hrane.⁹

Kljub vsem tem pomislikom je Poverjeništvo za narodno obrambo osmega novembra 1918 z naredbo pozvalo vse fante, stare med 18 in 40 let, da se takoj zglasijo pri slovenskih kadrih v Ljubljani, Borovljah, Celju in Mariboru. To še ni bila mobilizacija, ampak le preverjanje stopnje narodne zavesti, odziv pa je bil slab.¹⁰ Istega dne sta Narodna vlada v Ljubljani in II. vojaško okrožje pod poveljstvom podmaršala Nikole Ištvánovića, ustanovljeno 31. oktobra 1918, kot vodjo za obrambo meje na zahodnem Koroškem določili stotnika Alfreda Lavriča. Ta je po imenovanju prejel navodila, naj organizira vojaško obrambo Koroškega le na območju južno od reke Drave. Stotniku Lavriču za to dejanje niso določili potrebne vojaške sile, zato je bil uspeh akcije odvisen od števila zbranih prostovoljcev, ki jih je večinoma nabral na Gorenjskem, in ne na Koroškem.

Slovenci so bili na Koroškem najbolj celovito na oblasti na območju Mežiške doline, zato so tu Narodni sveti kmalu začeli z ustanavljanjem narodnih straž. Narodni svet za Mežiško dolino je bil ustanovljen 6. novembra 1918, njegov predsednik je postal Andrej Oset, poveljnik narodnih straž pa Franc Sušnik. Ker je nemški del meščanstva zaprosil za vojaško pomoč v Celovcu, je obstajala nevarnost nemške zasedbe Mežiške doline. Za pomoč so se odločili prositi nadporočnika Franja Malgaja, ki je že nekaj mesecev pred koncem vojne obljudil pomoč, če bi jo potrebovali. Nadporočnik Malgaj je po dogovoru s svojim nadrejenim, nadporočnikom Ivanom Sancinom, jugoslovanskim vojaškim poveljnikom v Celju, odšel 6. novembra pomagat v Dravograd. Z njim so odšli poročniki Ludwig, Kurbus in Hawrilov, uspelo jim je nabrati 40 mož, s seboj so vzeli tudi oddelki s štirimi strojnicami.¹¹ Tam so želeli zasesti kolodvor, vendar ga je že zasedla druga enota pod poveljstvom poročnika Kavčiča.¹² Pot so nadaljevali proti Prevaljam, ki so jih dosegli naslednji dan, 7. novembra zjutraj. Takrat je v Mežiško dolino prišel tudi avstrijski poročnik Leukert, ki ga je spremljalo le osem vojakov. Ko je videl, kakšno je stanje v Prevaljah, je takoj odšel naprej v Mežico in Črno. Toda nadporočnik Malgaj je nemudoma začel s pohodom in zamenjavo nemških oblastnikov v Mežiški dolini. Svoje manjše posadke, ki so imele približno 20 mož,

⁹ Prav tam, str. 138.

¹⁰ Prav tam, str. 139.

¹¹ Franjo Malgaj, Vojni spomini 1914–1919, Maribor 2009, str. 203.

¹² Prav tam, str. 205.

je postavil v Črni, Mežici, na Prevaljah in v Guštanju (danes Ravne na Koroškem). Poročnik Leukert je v teh razmerah zapustil Mežiško dolino in odšel nazaj v Celovec. Nadporočnik Malgaj je na zasedenem ozemlju poskrbel tudi za postavitev slovenskih uradnikov in šolnikov.¹³

Tudi v Borovljah so že drugega novembra 1918 na oblast prišli Slovenci, 5. novembra je bil tam tudi slovenski shod. Proti novi slovenski oblasti nemška žandarmerija tam ni nastopila, vendar je koroški vojaški poveljnik Hülgerth na Ljubelj in v Ljubeljsko dolino poslal en vod celovškega 2. bataljona Ljudske vojske Avstrije (*Volkswehrbattalion*), ki mu je poveljeval nadporočnik Huss.¹⁴ Kot smo že omenili, je moral stotnik Alfred Lavrič zbrati prostovoljce sam. Z naborom je začel takoj, ko je bil imenovan za vrhovnega poveljnika obrambe koroške meje južno od Drave. Stotnik Lavrič je najprej kot predhodnico v Borovlje poslal oddelek vojakov pod poveljstvom stotnika Rudolfa Kneza, nadporočnika Vinka Heinriharja in njegovega brata poročnika Franca Heinriharja, sam pa je začel vojake zbirati na Gorenjskem, da bi z njimi zavzel Borovlje.

Kmalu mu je s pomočjo poročnikov Lunačka in Vilmana, ki ju je za svojo idejo pridobil na Jesenicah, uspelo zbrati 120 prostovoljcev. Sestali naj bi se v Tržiču. Poročnik Lojze Ude je že 14. novembra 1918 s tržiškimi prostovoljci brez boja zavzel Ljubelj, ne da bi vedel za Lavričeve namere. Osemnajstega novembra so proti Ljubelu odšli tudi preostali tržiški prostovoljci (in Lavričeva skupina), toda od 120 jih je ostalo le še okoli 40, drugi so si premislili. Na Malem Ljubelju so padli prvi streli iz pušk oddelka avstrijskega nadporočnika Hussa, toda to ni preprečilo stotniku Lavriču in prostovoljcem, ki se jim je pridružil poročnik Ude,¹⁵ da bi 19. novembra skupaj s približno 50 vojaki ne vkorakali v Borovlje. Stotnik Lavrič je Borovlje zasedel in se z deželnim poveljnikom Koroškega majorjem Ludwigom Hüllgerthom in odposlancem deželne vlade dr. Josephom Pflanzem dogovoril za začasno demarkacijsko črto, ki je tekla po Zilji, od ustja Ziljice do izliva v Dravo in potem po Dravi do Brezja, jugovzhodno od Velikovca.¹⁶

Takrat je bilo zasedeno ozemlje na Koroškem razdeljeno v tri dele: odsek I (zahodno Koroško) s sedežem v Borovljah je imel pod nadzorom stotnik Lavrič, odsek II je nadzoroval stotnik Knez, ki je okoli Žitare vasi organiziral narodne straže. Odsek

¹³ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 139, 142 in 143.

¹⁴ Prav tam, str. 144 in 145.

¹⁵ Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 43.

¹⁶ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 151, 153, 154, 155 in 156.

III s sedežem v Pliberku je nadzoroval nadporočnik Malgaj, ki je Pliberk z enoto 80 mož (med njimi 35 Srbov) in šestimi strojnimi puškami zasedel 23. novembra 1918. Tega dne so tam ustanovili tudi Narodni svet, 30. novembra pa je Malgaj na ukaz generala Maistra z oddelkom 100 mož (od tega 40 Srbov) in šestimi strojnicami¹⁷ vkorakal v Velikovec in ga zavzel. Stekla so pogajanja z avstrijskim pogajalcem, podpolkovnikom Verständigom, ki je grozil, da bo napadel z močnimi enotami in sedmimi topovi, če Malgaj ne bo predal mesta.¹⁸ Nemci iz Velikovca so na pomoč klicali oddelek *Volkswehra* (ljudske vojske) iz Celovca, ki je imel v sestavi tudi topove, poveljeval pa mu je nadporočnik Schenk.¹⁹ Koroški Nemci so že začeli z napadom in streljanjem, ko pa so ugotovili, da ima Malgaj ob sebi tudi srbski oddelek, so ukazali prekinitev napada.²⁰

Ofenziva koroške avstrijske vojske januarja 1919

Po 1. decembru 1918 so se slovenski orožniki začeli umikati iz območja Marije na Zilji, torej iz Lavričevega zasedbenega območja, saj so avstrijske sile na Koroškem začele prehajati dogovorjeno demarkacijsko črto. Pozneje so zapustili še ozemlje Št. Štefana, glavnina napadalcev niso bile nemške enote Avstrijske Ljudske vojske *Volkswehr*, temveč organizirani koroški nemški kmetje, ki so do osmega decembra slovenske orožnike pregnali še iz Čajne, Ziljske Bistrice, Zahoma in Gorij ter nazadnje še iz Podkloštra. Desetega decembra so koroški Nemci napadli še slovensko stražo pri karavanškem predoru.²¹ Vmes je posegel prvi bataljon kranjskih prostovoljcev Ljubljanskega pehotnega polka pod poveljstvom stotnika Miroslava Martinčiča, ki je 11. decembra 1918 prišel v Podrožco, skupaj je tja prišlo okoli 300 mož.²² Štirinajstega decembra so osvojili še Podklošter. Tega dne je Grabštanj s 3. bataljonom 26. srbskega pehotnega polka zasedel kapetan Milovan Milosavljević, toda že naslednji dan, 15. decembra, so ga napadli koroški Nemci, ki so nadaljevali ofenzive za ponovno zasedbo Koroškega in ga zajeli.²³ Takrat je

¹⁷ Franjo Malgaj, *Vojni spomini 1914–1919*, Maribor 2009, str. 216.

¹⁸ Prav tam, str. 217.

¹⁹ Malgaj v svoji spominih, str. 217, opisuje, da se je pogajal s podpolkovnikom Verständigom, ki naj bi tudi poveljeval avstrijskim enotam, ki so bile predvidene za napad na Velikovec.

²⁰ Lojze Ude: *Boj za severno slovensko mejo*, Maribor 1977, str. 161, 162 in 163.

²¹ Lojze Ude: *Boj za severno slovensko mejo*, Maribor 1977, str. 164 in 165.

²² Prav tam, str. 165.

²³ Malgaj v svoji spominih navaja, da je Grabštanj skupaj s srbskimi prostovoljci osvojil 4. decembra 1918.

nastopila reorganizacija na Koroškem, major Lavrič je postal poveljnik Obmejnega poveljstva za zahodno Koroško.²⁴ Sedemindvajsetega decembra 1918 je bila osvojena Labotska dolina, in to kljub krepljenju slovenskih sil.²⁵

Drugega januarja 1919 je koroški deželni poveljnik major Ludwig Hüllgerth odpovedal sporazum (pogodbo) o demarkacijski črti, vendar je odpoved major Lavrič dobil šele četrtega januarja in v odgovor takoj dal razstreliti železniški most pri Vernberku in električno napeljavco v Beljaku.²⁶ Petega januarja so avstrijske enote že napadle pri Podkloštru in presenetile z zasedbo vzhodnih postojank, od tam Slovenci namreč niso pričakovali napada. Slovenska posadka štiriinsedemdesetih mož in štirih častnikov se je morala vdati, izročili pa so tudi štiri strojnice in denar. Šestega januarja so koroške nemške enote prestopile Dravo tudi pri Rožeku in prodrlje do Št. Jakoba, naslednjega dne so prestopile Dravo še pri Borovljah in slovenske enote potisnile nazaj vse do Karavank.²⁷ Nalogo, da zavzame Humperška mostova, Borovlje in Ljubelj, je dobil nemški poveljnik nadporočnik Schenk. Koroški Nemci so za to nalogo skupno zbrali okoli 500 mož. Slovenska posadka pri mostovih je imela na voljo le okoli 200 mož, od tega 35 Srbov. Položaj je opisoval poročnik Aleksander Lunaček, ki je ocenil, da bo najbolje, če v nastalih razmerah zavaruje levo krilo v smeri Svetne vasi, ta položaj je namreč omogočal dober pregled nad dogajanjem.

Ko so koroški Nemci ob menjavi slovenske straže napadli in so se zaslišali streli, je poročnik Lunaček takoj odhitel do položajev, ki so jih držali njegovi vojaki, da bi preveril stanje. Preveriti je želel posadko ob železniškem mostu, vendar tam ni videl nikogar. Pot je nadaljeval proti stražnici, v kateri je bila slovenska posadka, in določil dve skupini po deset mož s strojnicami, da pripravita obrambo železniškega in cestnega mostu, ki sta že bili tarči nemškega obstrelovovanja. Toda oddelka še nista napredovala do položajev, ko jih je že dosegla novica o nemškem prekoračenju in zasedbi obeh mostov. To je pravzaprav že pomenilo izgubljeno bitko, predenj se je sploh dobro razvila, sploh ker so koroški Nemci zasedli odlične položaje na vzpetinah na drugi strani Drave – tam so s topovi in strojnicami lahko obvladovali nastali položaj in na nasprotnika streljali tudi čez lastno prodirajočo pehoto, če

²⁴ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 165, 170.

²⁵ Dragan Potočnik: Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju, Ljubljana 2003, str. 140.

²⁶ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 172 in 173.

²⁷ Dragan Potočnik: Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju, Ljubljana 2003, str. 140.

bi bilo potrebno. Nasprotnik je torej napadal z vso močjo in izkazalo se je, da so bili za uspešno organizacijo obrambe usodni tudi trenutki, ki jih je poročnik Lunaček porabil za premik od železniškega mosta do stražnic in od tam poskušal organizirati obrambo. V teh razmerah je presodil, da bo najbolje, če poskuša obrambo organizirati v stavbi gostilne Simandl in tudi okoli nje. Poskušal je vzpostaviti zvezo z Borovljami, to mu je tudi uspelo, vendar se zaradi precejšnjega hrupa in slabe zveze niso dobro razumeli. To je bilo usodno za majorja Lavriča in njegovega pribičnika poročnika Sirnika, ki sta se pripeljala do mostov, da bi posadko oskrbela s strelivom, misleč, da še vedno obvladujejo položaj. Koroški Nemci so jih zajeli in ubili poročnika Sirnika ter huje ranili majorja Lavriča.²⁸ Napadi so se nadaljevali in nasprotnik je, ko mu ni uspelo prodreti s frontalnim načinom bojevanja, začel slovenske enote obkoljevati in do večera mu je uspelo skleniti obroč, ker je slovenskim enotam zmanjkalo streliva. Poročnik Lunaček se je odločil, da bo z obrambo vztrajal še, dokler se ne zmrači, nato pa se bo poskušal prebiti mimo koroških Nemcev v smeri Borovelj. Tam je poročal stotniku Dequalu, ki je nadomestil ranjenega in ujetega majorja Lavriča. Medtem je razmere na terenu preverjal poročnik Lojze Ude, ki se je s svojim oddelkom pomikal med Goričami in predorom Karavanke. To ni bil protinapad, ampak samo izvidovanje, čeprav ga je za protinapad označil ranjeni major Lavrič. Za Lavričeve mnenje Ude nima utemeljitve oziroma sklepa, da je Lavrič tako pojasnil svoj nekoliko nepremišljen premik k mostovom.²⁹

Slovenske enote so se iz Borovelj umaknile proti Železni Kapli in k Sveti Ani pod Ljubljem, toda Nemcem Ljubelja vseeno ni uspelo zavzeti. Slovencem je v bojih do 12. januarja 1919 uspelo ohraniti le severni izhod iz karavanškega predora, 14. januarja pa je nastopilo premirje.³⁰ Devetnajstega januarja je bil podpisan sporazum o premirju in demarkacijski črti, ki naj bi jo določil ameriški podpolkovnik Sherman Miles.³¹ Spomladi 1919, med obravnavo koroškega vprašanja na pariški mirovni konferenci in po prišepetavanju nekaterih antantnih ameriških vojaških in diplomatskih funkcionarjev, da Kraljevina SHS ne bo dobila pričakovanega ozemlja na Koroškem, se je slovenska Narodna vlada samovoljno odločila, da naj slovenske enote zasedejo zahtevani del Koroškega. Vmes se je zgodila sprememb

²⁸ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 177 in 178.

²⁹ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 178–180.

³⁰ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 176–181.

³¹ Dragan Potočnik: Zgodovinske okoliščine delovanja generala Rudolfa Maistra na Štajerskem, Koroškem in v Prekmurju, Ljubljana 2003, str. 140.

v vojaški organiziranosti, saj je II. vojaško okrožje zamenjala Dravska divizijska oblast, ki je bila uradno vzpostavljena prvega februarja 1919,³² njen poveljnik v Sloveniji je postal srbski general Krsta Smiljanić. Vrh Dravske divizijske oblasti se je s ponovnim napadom in zasedbo želenih delov Koroškega strinjal in je po besedah polkovnika Milana Bleiweisa tudi odobril dispozicije za napad, ki jih je pripravil.³³

Ofenziva slovenskih vojaških enot aprila 1919

Slovenska ofenziva, brez srbske vojaške pomoči, se je začela 29. aprila 1919 na vseh odsekih koroške fronte od Dravograda do Podrožce, da bi z zasedbo ozemlja spremenili potek dogodkov na pariški mirovni konferenci. Načrt je pripravil poveljnik Obmejnega poveljstva za Zahodno Koroško polkovnik Milan Bleiweis. Predvidel je glavni sunek proti Celovcu iz velikovške smeri, saj je bila tam zbrana glavnina slovenskih vojaških enot. Prodirali naj bi tudi proti reki Krki, in sicer iz velikovškega mostišča na sever, iz Podjune in Ljubelja proti Borovljam ter iz Podrožce proti Dravi.³⁴ Napadlo je devet bataljonov in pol (okoli 3400 vojakov).³⁵ Nasproti jim je stalo deset bataljonov Ljudske vojske Avstrije in 30 čet milice, ki jih je podpiralo 60 topov in 150 strojnic.

Slovenske vojaške enote so vključevale dva bataljona Celjskega, dva in pol bataljona Slovenskega planinskega, dva bataljona Ljubljanskega, dva bataljona Mariborskega in en bataljon Tržaškega pehotnega polka. Pehoto je podpiralo 40 topov.³⁶ Eden glavnih ciljev je bil nevtralizirati nasprotnikovo artilerijo, ki je ogrožala položaje slovenskih enot, hkrati pa motiti nemške priprave in izvedbo napada na Velikovec. Prvi cilj ofenzive je bil doseči reko Krko, zato so tja poslali tri skupine. Prvi, ki so jo sestavljeni 1. bataljon Celjskega in ena četa Mariborskega pehotnega polka, je poveljeval major Anton Kos; drugi, sestavljeni iz 3. bataljona Celjskega pehotnega

³² Kralj je ukaz o formiranju Dravske divizijske oblasti izdal 22. decembra 1918, 28. januarja 1919 je bila formirana Dravska divizijska oblast s sedežem v Ljubljani, 31. januarja 1919 je prenehal delovati štab II. vojaškega okrožja v Ljubljani, 1. februarja 1919 pa so pod oblast Dravske divizijske oblasti prišle vse vojaške enote in zavodi na slovenskem ozemlju.

³³ Janez J. Švajncer: Slovenska vojska 1918–1919, Ljubljana 1990, str. 139 in 163; Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 192.

³⁴ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 196.

³⁵ Janez J. Švajncer: Slovenska vojska 1918–1919, Ljubljana 1990, str. 164.

³⁶ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 194 in 195.

polka in 1. bataljona Slovenskega planinskega polka, je poveljeval stotnik Dolenc. Celjski bateriji je poveljeval stotnik Simonič.³⁷

Na velikovškem mostiču so združene enote Celjskega in Mariborskega pehotnega polka zavzele Trušnje, prišle do Krke in tam zajele tudi nasprotnikovo artilerijsko enoto. Toda enoti sta ostali brez zvez, zato sta se umaknili nekoliko nazaj. Zvečer je sledil nemški protinapad pri Krajcarju, zato so se enote na ukaz polkovnika Bleiweisa urejeno vrnile na izhodiščne položaje.³⁸

Neuspešen je bil tudi poskus prodora 2. bataljona Slovenskega planinskega polka v Labotsko dolino, saj so naleteli na nemški protinapad, ki jih je po hudih bojih prisilil, da so se vrnili v Dravograd. Tudi 3. bataljon Ljubljanskega pehotnega polka, ki so ga poslali proti Borovljam, da se poveže z ljubeljsko skupino, je naletel pri Glinjah na hud odpor in močan artilerijski ogenj, zato se je vrnil k Šmarjeti in Apačam.

Enota, ki je začela z napadom iz predora v Podrožci, je sprva napredovala, vendar se ni povezala z ljubeljsko skupino, ki ji je poveljeval stotnik Kren, in je zato ustavila prodor. Avstrijske enote so to izkoristile in prebile slovensko obrambo na zahodu. Ljubeljska skupina je imela nalogu, da gre v smeri Celovca in prodre v Rož, se poveže s četami, ki bi udarile iz Šmarjete proti Borovljam, in z Martinčičeve skupino, ki se je odpravila izpred predora v Podrožci (karavanški predor). Skupaj bi potem napredovali v smeri Celovca. Povezava kot že rečeno ni uspela, toda ljubeljska skupina je 28. aprila 1919 razdeljena na dve skupini vseeno začela pohod proti dravskim mostovom. Ena skupina naj bi šla proti Svetni vasi, druga pa prek Št. Janža na severni breg Drave in nato naprej proti Humperku – tam je bila sovražnikova postojanka in artilerijski položaji. Od tod so obstreljevali slovenske enote pri Št. Janžu in kolono južno od Drave.

Koloni, ki se je pomikala proti Humperku, sta poveljevala poročnika Lojze Ude in Janko Gačnik. Napredovali so precej neopaženo in med potjo ujeli nekaj sovražnikovih vojakov. Enoto je sestavljal 40 mož in dve lahki strojnici.³⁹ Skupini je uspelo priti za hrbet nemški artileriji na položajih pri Humperku in dogovorili so se, da bo nekaj pripadnikov steklo proti topovom, krili pa jih bodo s pomočjo dveh strojnic. Streli iz strojnic so povzročili začetno presenečenje, zadeli so dva

³⁷ Prav tam, str. 197.

³⁸ Prav tam, str. 197 in 198.

³⁹ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 198 in 199.

artilerista, nato so se koroški Nemci varno skriti za topovskimi ščiti zbrali in začeli streljati proti napadalcem. Poročnikoma Udetu in Gačniku ter naredniku Pangeršiču je uspelo priti do kozolca, da bi poiskali zaklon, toda poročnik Gačnik je bil zadet.⁴⁰ Zatajili sta tudi posadki pri strojnicah, saj je koroškim Nemcem uspelo obrniti enega od topov in s streli onemogočiti strojnici. Poročnik Ude in narednik Pangeršič sta poskušala rešiti ranjenega poročnika Gačnika, vendar sta ga pod hudim nasprotnikovim ognjem morala pustiti tam, da bi se tako obvarovali pred nadaljnji poškodbami ali celo smrtjo katerega izmed njih. Tako je poročnik Gačnik padel v nemško ujetništvo.⁴¹ Podobna usoda je doletela tudi drugo slovensko enoto, ki se je pomikala južno od Drave, pri Svetni vasi se je zapletla v spopad, toda sovražnik je odbili njen napad. Slovenci so napadli vlak, ki se je pomikal mimo Svetne vasi in so na njem bili nemški položaji s strojnicami. Vlak so močno obstreljevali in mu poškodovali lokomotivo, toda koroškim Nemcem se je uspelo konsolidirati in okrepiti z novimi četami, tako da se je tudi ta napad ponesrečil. K temu so pripomogle še slabe novice z drugih bojišč in poveljujočemu stotniku Krenu ni preostalo nič drugega, kot da ukaže umik.⁴² Ubili so enega pripadnika, nekaj je bilo zajetih. Nasprotnik jim je pobral tudi precej orožja, pet strojnic, dva topova in šestdeset pušk.⁴³

Napad slovenskih enot pri karavanškem predoru se je začel 29. aprila 1919 v jutranjih urah. Prva četa 1. bataljona Ljubljanskega pehotnega polka in naskočna četa, ki ji je poveljeval nadporočnik Jakob Potočnik, sta skupaj zavzeli Svatne in zajeli skoraj 250 koroških Nemcev, zasegli sta tudi dve havbici. Kolodvor v Podrožci je zavzela 4. srbska četa, ki ji ni uspelo prodreti naprej, saj je obtičala.⁴⁴

Najbolje ni šlo niti preostalim enotam – 3. četa Ljubljanskega pehotnega polka in Alpinska četa, ki bi morali zavzeti Podgorje in Št. Jakob, sta v visokem snegu prekinili napad in se vrnili.

Zaradi tega je bila povezava z ljubeljsko skupino prekinjena tudi s te strani. Pozneje je Št. Jakob s četo Ljubljanskega pehotnega polka iz smeri Svaten zavzel nadporočnik Maks Peterlin, zajel je okoli šestdeset nasprotnikovih vojakov, sedem častnikov in tri strojnice. Toda ta uspeh ni trajal dolgo. Že naslednji dan, 30. aprila

⁴⁰ Dogodek ob tem napadu je v svojih spominih opisal tudi Janko Gačnik.

⁴¹ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 200.

⁴² Prav tam, str. 200 in 201.

⁴³ Prav tam, str. 201.

⁴⁴ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 202

1919, je koroški deželni poveljnik Hülgerth z enotami 4. beljaškega bataljona in prostovoljci iz Marije na Zilji izvedel protinapad iz zahodne in severozahodne smeri ter čez Svatne prodrl proti Podrožci. Ko so onemogočili enoto nadporočnika Peterlina pri Št. Jakobu, so zavzeli tudi tega in tako izničili slovenski uspeh prejšnjega dne. Neuspeh so pozneje slovenske enote delno ublažile z zavzetjem Grašenice in Suhega vrha, ki sta bili glavni obrambni postojanki karavanškega predora. Na velikovškem mostišču so slovenske enote dosegle večje uspehe, saj so zajele kar 20 nasprotnikovih topov, ki so jih onesposobili. To je olajšalo poznejši umik prek mosta čez Dravo pri Velikovcu.⁴⁵

Na fronti Obmejnega poveljstva za vzhodno Koroško je bilo 30. aprila 1919 mirno in brez spopadov, tako je bilo z izjemo spopada nekaj patrulj tudi prvega in drugega maja. So pa koroški Nemci drugega maja začeli spopad na velikovškem mostišču in napadli iz vzhodne, zahodne in severne smeri. Fronto jim je najprej uspelo prebiti na vzhodu in nato po vsem območju delovanja 3. bataljona Mariborskega pehotnega polka.⁴⁶ Tako so bila izgubljena naselja Št. Peter na Vašnjah, Pri Kabonu, Pod Lipo in Orliča vas. Umikanje pripadnikov bataljona se je razvilo v neurejen beg, ki je zajel tudi prihajajoče rezerve, ki sploh niso dosegle svojih položajev. Celjski pehotni polk je na zahodni in severni strani uspešno držal položaje in odbijal napade, toda po preboju fronte na vzhodu so se koroški Nemci uspešno usmerili proti Velikovcu in prehiteli pripadnike Celjskega pehotnega polka, ki jih je tja poslal polkovnik Bleiweis, da bi ubranili mesto. Nasprotnik jih je presenetil, ker je že bil na položajih in je s strojnicami in artilerijo obstreljeval velikovski most, zato so se pripadniki Celjskega pehotnega polka začeli hitro umikati čez most. To je uspelo le redkim, preostali so skočili v Dravo in jo skušali preplavati, številni so pri tem utonili.⁴⁷ Tretjega maja 1919 je bilo na koroški fronti ponovno mirno, toda koroški Nemci so se odločili, da se s tem stanjem ne bodo zadovoljili in bodo boje nadaljevali in poskušali slovenske vojaške enote popolnoma izriniti z območja Koroškega. Pri tem se niso ozirali niti na zahteve antantne komisije, ki jo je vodil general Segré in ki je protestirala proti nadaljevanju bojev na drugi strani reke Drave. Četrtega maja so se boji ponovno nadaljevali, koroške nemške čete so napadle karavanški predor,

⁴⁵ Prav tam, str. 202 in 203.

⁴⁶ O točnem dogajanju na območju 3. bataljona Mariborskega pešpolka so želeli uvesti sodno preiskavo, do katere ni nikoli prišlo. Po polemiki med Tinetom Pavličem in Ivanom Gračnarjem v televizijski oddaji TV 15 z dne 12. 2. 1969 so pripadniki Celjskega pešpolka to občutili kot izredno netovariško dejanje, saj je po nepotrebnom povzročilo več izgub, kot bi jih sicer. Več o tem v Ude 1977, str. 204.

⁴⁷ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 203 in 204.

tja so že od 30. aprila naprej dovažali nove čete. Pripeljali so celo dve gorski bateriji z Dunaja, skupaj je bilo tam po Martinčičevi oceni okoli 3500 mož, na nasprotni, jugoslovanski strani, pa le 500 mož. Po spominih in oceni stotnika Martinčiča so bili jugoslovanski položaji tako slabi, da bi nasprotnik lahko pravzaprav kjer koli brez večjih težav prebil frontno črto. Najprej so zavzeli Grašenico in nato Suhi vrh. Jugoslovanski vojaki so se neurejeno umaknili vse do Jesenic. Jeseniški prebivalci so se bali, da bo nasprotnik prekoračil Karavanke in zajel tudi območje Jesenic, toda strah je bil vseeno pretiran, koroški Nemci se namreč za to potezo niso odločili. Tega dne so nasprotniki napadli tudi Šmarjeto v Rožu in s tem so se začeli boji za vse Koroško južno od Drave. Med Šmarjeto in Apačami je bila slovenska frontna črta zaradi spopadov premaknjena do štajerske meje. Šmarjeto je nasprotnik najprej močno obstreljeval s pomočjo artilerije, nato je sledil še napad pehote z veliko premočjo. Branili sta jo 11. in 12. stotnija Ljubljanskega pehotnega polka, ki sta obkoljeni vzdržali približno štiri ure. Poveljnik stotnik Pavel Razlag je bil zajet prvi, ker so ga izdali nekateri slovenskim enotam nenaklonjeni domačini. Drugi pripadniki tega polka, ki so se nahajali v Apačah, niso poslali pomoči, koroški Nemci pa so se nad ujetniki hudo znašali in jih več tudi ustrelili, med njimi tudi poveljujočega stotnika Razлага in poročnika Jurco.⁴⁸

Po teh dogodkih so koroške nemške čete napredovale od Šmarjete proti Miklavčevu, Železni Kapli, na odpor slovenskih enot so naletele samo še pri Apačah, od tam naprej pa ne več. Po padcu Šmarjete in posledičnim razpadom organiziranosti Ljubljanskega pehotnega polka je začela propadati celotna slovenska frontna črta južno od Drave. Nadaljnji poskusi organizacije in konsolidacije slovenskih enot niso bili več uspešni. Ubežniki, pripadniki Ljubljanskega pehotnega polka, so se želeli prebiti nazaj na Kranjsko čez Železno Kaplo prek Jezerskega sedla. Polkovnik Bleiweis jih je hotel s pomočjo 10. čete Mariborskega pehotnega polka, ki bi pri Železni Kapli postavila kordon, zaustaviti in hkrati en vod tega polka poslati na Šajda sedlo. Ta četa naj bi tudi pripravila obrambo Jezerskega sedla, ki bi ga branila do zadnjega moža. Toda tega premika ni bilo treba izvesti, ker je že petega maja 1919 proti Železni Kapli prodrl oddelek 7. pehotnega polka, del srbske redne vojske, ki je zaustavil nemški preboj čez Jezersko sedlo.⁴⁹

V teh razmerah so se slovenske enote začele množično pomikati proti vzhodu, proti Štajerskemu. Pridružil pa se jim je tudi Slovenski planinski polk, ki je bil do

⁴⁸ Prav tam, str. 203, 204 in 205.

⁴⁹ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 207.

sedaj najmanj obremenjen in je nadzoroval območje med Lipico in Dravogradom. Obmejno poveljstvo na Koroškem pod polkovnikom Milanom Bleiweisom je med tretjim in petim majem večkrat spremenilo sedež, in sicer iz Miklavčevega v Pliberk in nato v Dravograd. Tu je petega maja po dogovoru Bleiweis-Maister prenehalo delovati. General Maister je po tem prevzel poveljevanje nad vsemi četami na Koroškem, ostanek Obmejnega poveljstva je odšel v Slovenj Gradec. Večina slovenskih polkov se je začela umikati in general Maister je določil zbirališča, za Ljubljanski pehotni polk Slovenj Gradec, za Celjski pehotni polk Radlje, za Mariborski pehotni polk Muto in za Slovenski planinski polk Pamače - Tropje. Četo iz Karlovca, ki ji je poveljeval kapetan Vuksan, in oddelek nadporočnika Malgaja, je general Maister poslal k soteski Guštanji (danes Ravne na Koroškem), da bi tam poskušala zaustaviti koroške Nemce, ki so se pomikali proti Dravogradu. Med spopadom je šestega maja 1919 na Tolstem vrhu nad Guštanjem padel nadporočnik Malgaj.⁵⁰ Po njegovi smrti so se ostanki njegove enote in četa kapetana Vuksana umaknili, tako da so imeli koroški Nemci prosto pot proti Dravogradu in ga iz severne in južne smeri sedmega maja tudi zavzeli. Slovenj Gradca jim ni uspelo zavzeti, tudi pohod proti Štajerskemu se je izjalovil, ker so jih osmega maja v Vratih pri Muti slovenske enote zavrnile. Tudi Štajerska deželna vlada se je obrnila na Koroško deželno vlado in jo pisno pozvala, naj ne prekorači meje, ker bi jim prenos bojev na območje Štajerskega lahko škodil pri pogajanjih na pariški mirovni konferenci, hkrati bi pomenil tudi nesmiselno izzivanje jugoslovanske strani.⁵¹

Po koncu ofenzive je sledila analiza, ki je za neuspeh med drugim okrivila tudi Narodno vlado v Ljubljani, saj so njeni predstavniki žeeli oziroma zahtevali ofenzivo. Dejstvo je, da se je s tem strnjala tudi Dravska divizijska oblast in ofenzive ni odsvetovala. Dejstvo je tudi, da je prišlo med slovenskimi polki do notranjega razkroja, izjema je bil Celjski pehotni polk, ki je pokazal izredno discipliniranost, vztrajnost in borbeni duh.⁵² Pri Ljubljanskem pehotnem polku in Slovenskem planinskem polku so na disciplino in bojni duh vsekakor vplivali lokacija spopada

⁵⁰ Nadporočniku Franju Malgaju naj bi v nesreči razneslo granato, ki jo je imel za pasom. Sestra Marija je po nesreči odšla na kraj nesreče in tam našla krvave krpice uniforme in sežgane liste iz njegovega dnevnika (v Malgaj Vojni spomini 1914–1919, Maribor 2009, str. 224). Po spominih borca Frana Roša (objavljeno v zborniku Boj za Maribor 1918–1919, Maribor 1988, str. 202) naj bi Malgaj med ofenzivo na Tolstem vrhu splezal na drevo, da bi se razgledal po okolici in nasprotnikovih položajih, pri tem pa mu je razneslo granato, ki jo je imel pripeto za pasom. Granato naj bi razneslo, ker se je med plezanjem zapletla v vejo drevesa.

⁵¹ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 209.

⁵² Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 209 in 210.

in prošnje takratne oblasti, da naj gredo branit severno mejo in potrpijo še ta kratek čas. Toda ta kratek čas se je razvlekel in to je bilo pogubno za disciplino, sploh ker rezerve niso prišle in zamenjave ni bilo. Takrat je bila še vedno močna tudi protivojna propaganda, ki se je še dodatno okrepila, ko so po odredbi Narodne vlade začeli z mobilizacijo letnikov 1895–1899. Poraz slovenske aprilske ofenzive 1919 je pokazal, da Slovenci in slovenske enote niso bile dovolj močne, da bi same, brez srbske vojaške pomoči, zavzele Koroško. Na pomoč je moral priti srbski del monarhije – to je še poslabšalo notranji položaj Slovencev v monarhiji.

Zmagovita jugoslovanska ofenziva od 28. maja do 6. junija 1919

Mirovna pogajanja v Celovcu, ki so trajala od 9. do 16. maja 1919, so bila neuspešna, ker avstrijska stran ni želela upoštevati zahtev vojaške delegacije Kraljevine SHS, naj se avstrijske enote umaknejo na položaje pred začetkom aprilske ofenzive. Umakniti so se bili pripravljeni le na položaje južno od reke Drave, in še to le na območju Dravograda.

Zato se je Kraljevina SHS odločila za še eno ofenzivo, tokrat so sodelovale srbske enote, poveljnik ofenzive je bil general Krsta Smiljanić. Vojaške enote Kraljevine SHS so organizirali v pet odredov: Labotskega, Koroškega, Jezerskega, Ljubeljskega in Jeseniškega; skupaj jih je sestavljalo 22 bataljonov, štirje eskadroni in 25 baterij, skupno približno 12.000 vojakov.⁵³

- **Labotski odred:** Poveljnik je bil general Rudolf Maister. Sestavljen je bil iz treh bataljonov Mariborskega pehotnega polka in bataljona Tržaškega pehotnega polka. Poleg navedenih enot so v njegovi sestavi delovale še 4. celjska gorska baterija, 2. in 4. mariborska havbična baterija, 5. težka havbična baterija, oddelek konjenice in telefonska sekcija. Njegovi izhodiščni položaji so bili Sveti Leonard–Sveti Urban–kota 1367–kota 835–kota 344 ter vas Trofin oziroma Trbonje. Dobil je nalog, da s teh položajev napade nasprotnika in s pomočjo desnega krila Koroškega odreda zavzame spodnji Dravograd. Po tem bi odred napredoval v smeri Labot–Šentpavel, zavzel ozek prehod pri Šentpavlu in ga držal v svojih rokah. Po zavzetju Šentpavla bi najprej napotil manjšo kolono na levo stran Drave, da bi lahko vzdrževali zveze s Koroškim

⁵³ Prav tam, str. 219.

odredom in pravočasno zavzeli most čez Dravo pri vasi Lipica. Nato bi izvedel še izvidovanje, da bi preprečil presenečenja in prodor nasprotnika iz smeri Wolfsberga in Velikovca ter morebitni prodor iz smeri Štajerskega. V svoji sestavi je imel 2000 mož in 14 topov.⁵⁴

- **Ljubeljski odred:** Poveljnik je bil podpolkovnik Sava Tripković, sestavljen je bil iz 1. bataljona Ljubljanskega pehotnega polka, prostovoljcev prejšnjega Ljubeljskega odreda (stotnika Krena), 3. ljubljanske baterije, 4. ljubljanske havbične baterije in telefonske sekcije. V svoji sestavi je imel okoli 720 mož, 23 mitraljezov in osem topov. Odred je dobil nalogu prodiranja na smeri Ljubelj–Borovlje, glavnino sil naj bi uporabil na smeri Zgornji kot–Vajdiš–Borovlje. Pri tem bi zavzel in prekinil komunikacijo na smeri Borovlje–Apače in zavzel most čez Dravo pri Humperku.⁵⁵
- **Koroški odred:** Poveljnik je bil polkovnik Ljubomir Marić. Sestavljen je bil iz treh bataljonov Slovenskega planinskega polka, dveh bataljonov Celjskega pehotnega polka, dveh bataljonov Ljubljanskega pehotnega polka in iz eskadrona konjenice. V svoji sestavi je imel 3200 mož in 26 topov. Izhodiščna črta Koroškega odreda je bila Sveti Peter na Kronske gori–Sveti Rok–Plešivec–Tolsti vrh–Smrekovec–Komen–Veliki Travnik–Solčava. Glavna naloga je bila zavzetje mostu pri Velikovcu, v drugi fazi pa zavzetje Velikovca. Poleg tega bi moral podpreti Labotski odred pri zavzetju spodnjega Dravograda.⁵⁶
- **Jezerski odred:** Poveljnik je bil polkovnik Dobroslav Milenković. Sestavljeni so ga trije bataljoni 8. srbskega pehotnega polka, en bataljon 7. srbskega pehotnega polka, en bataljon srbskega 1. pehotnega polka in dva eskadrona konjenice. Skupaj je imel v svoji sestavi 4200 mož in 23 topov. Jezerski odred je imel izhodiščne položaje na črti Sveti Lenart–Bela–Korte. Napasti bi moral sovražnika pred seboj, prodirati v smeri Sinča vas–Velikovec, zasesti leseni in železniški most pri vasi Kamen ter leseni Anin most pri Galiciji. Hkrati je dobil tudi nalogu, da na levem boku vzdržuje zvezo z Ljubeljskim odredom na smeri Šajda–Apače in s Koroškim odredom na smeri Pod Peco–Globasnica.⁵⁷

⁵⁴ Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 55 in 56.

⁵⁵ Prav tam, str. 55.

⁵⁶ Prav tam.

⁵⁷ Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 55.

- **Jesenički odred:** Poveljeval mu je stotnik Kajundžić, sestavljeni so ga dve strelni četi in strojnična četa 26. pehotnega polka, skupaj približno dvesto mož in dva topova. Odred je imel nameščen en oddelek pri Podrožci in en oddelek pri Podkorenju. Odred pri Podrožci je imel nalogu izvidovanja in vezave sovražnika nase, odred pri Podkorenju naj bi deloval defenzivno in po potrebi branil zasedene položaje.⁵⁸

Ofenziva se je začela zjutraj 28. maja 1919.

- **Ljubeljski odred** pod poveljstvom podpolkovnika Save P. Tripkovića je dobil nalogu, da v najkrajšem mogočem času zasede Borovlj, prodre do Drave in z zahodne strani zavaruje prodiranje Jezerskega odreda, medtem ko bi Celovec zavzeli z vzhodne strani. Uspešno je delovala enota pehote pod poveljstvom stotnika Miroslava Martinčiča, ki je pri Malem Ljubelju po artilerijski predpripravi premagala nasprotnika. Prav tako je bila uspešna tudi vzhodna kolona, ki ji je poveljeval major Matija Štefin in se je z nemškim nasprotnikom srečala pri Doleh pri Borovljah ter ga pregnala proti Borovljam in še dlje. Skupina meščanov iz Borovlj je prišla naproti in rekla, da predaja mesto. Major Štefin je v Borovlj poslal Lojza Udetu z oddelkom lahkih strojnic, na poti je srečal nemški posadki, ki sta se umaknili čez Dravo in za seboj razstrelili mostove.⁵⁹
- **Jezerski odred** je z napadom začel že 28. maja, Dravo pa je dosegel 29. maja, in sicer na odseku Breza, Velikovski most, Kamen in Apače. Eden glavnih ciljev za ta dan je bil zaseseti Velikovec, ki bi ga dosegli preko Sinče in Dobrle vasi. Drugi cilji so bili napredovanje v smeri severozahoda in zasedba Aninega mostu v Galiciji, mostu pri Doljah in železniškega mostu pri Kamnu. Oblikovani sta bili dve napadalni koloni, prvo je vodil major Božidar Andjelković, ki je dobil nalogu, da nastopa v smeri Velikovca in vzdržuje stik s Koroškim odredom. Drugi je poveljeval podpolkovnik Jovan Naumović, ki je dobil nalogu zaseseti zgoraj omenjene mostove.⁶⁰
- **Koroški odred** je reko Dravo prav tako dosegel 29. maja, in to na odseku Libeliče, Lipica in Breza. Dan poprej, 28. maja, je 3. bataljon Celjskega pehotnega polka, ki mu je poveljeval stotnik Kos, pri Črni bil hudo bitko in

⁵⁸ Janez J. Švajncer: Slovenska vojska 1918–1919, Ljubljana 1990, str. 176. Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 54 in 55.

⁵⁹ Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 56 in 57.

⁶⁰ Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 70–74.

zmagal. Koroški odred je prek Kotelj (tam je prodiral 1. bataljon Celjskega pehotnega polka) in čez Mežo, Črneče, Libeliče in Dobrovo dosegel Dravo ter se povezal z Labotskim odredom. Znotraj Koroškega odreda se je še posebej izkazal omenjeni Celjski pehotni polk, ki je uspešno opravil naloge in dokazal, da je vreden zaupanja. Nemci so se umaknili na severni breg Drave in poveljnik nemških koroških čet je predlagal, misleč, da se bodo Jugoslovani zadovoljili z reko Dravo, da začnejo pogajanja o premirju.⁶¹

- **Labotski odred** je začel napad 28. maja 1919, najprej so začeli z artilerijsko predpripomočko, nato je 2. četa Mariborskega pehotnega polka prebila prvo avstrijsko frontno črto južno od reke Drave, pri gradu Puštajn. Avstrijske čete so na koti 801 dobro branile svoje položaje, zato so zaprosili Koroški odred za artilerijsko podporo. Avstrijci so se na desni strani Drave umaknili in zavzeli nove položaje na črti Sveti

Boštjan–Sveti Duh. Deli 3. čete so uspešno zaobšli nasprotnikove položaje in čez Bricov vrh jim je uspelo prodreti v Dravograd in pozneje zavzeti še dve pomembni točki nad Dravogradom. To sta bili Stari vrh in kota 555, ki se je razprostirala zahodno od naselja Kozman. Po njunem padcu so Avstrijci zapustili Dravograd. Potem je 1. bataljon Mariborskega pehotnega polka želel zavzeti Labot, to bi bila namreč podlaga za napredovanje in zavzetje Šentpavla. Pri premiku proti Labotu so dvakrat padli v zasedo, zato so napredovanje ustavili in počakali še na druge enote. Zavzeli so položaje severno od vasi Multerer. Medtem je 2. bataljonu Mariborskega pehotnega polka uspelo zavzeti Dravograd. Naslednji dan, 29. maja 1919, je 1. bataljon Mariborskega pehotnega polka ostal na istih položajih, 30. maja pa je dobil nalogo, da zavzame Labot; to je storil takoj, ko je 2. bataljon Mariborskega pehotnega polka zavzel točko Burgstallkogel, s katere je nasprotnik nadziral dostope v mesto. 3. bataljon Mariborskega pehotnega polka je začel z bojnim delovanjem proti Lamprechtsbergu, pri tem mu je podpora nudila težka slovenska artilerija, zato je Lamprechtsberg padel in prešel v slovenske roke. Enaintridesetega maja je 1. bataljon Mariborskega pehotnega polka napredoval proti Šentpavlu, toda zaradi hudega odpora sovražnika se je napredovanje ustavilo na črti Hoffsteter–Paulschneider, tu so ostali vse do drugega junija. Bojna delovanja na območju Labota so nadaljevali po prihodu Koroškega odreda na severno stran Drave, po 1. juniju. V ukazu

⁶¹ Prav tam, str. 60–69.

je bilo navedeno, da naj Labotski odred nadaljuje napade vzhodno od reke Labotnice. V nadaljevanju je na tem območju potekalo večinoma le medsebojno obstreljevanje z artilerijo, do pehotnega sopada ni prišlo. Kmalu so enote Mariborskega pehotnega polka na položajih zahodno od Labotnice zamenjale enote Koroškega odreda. Tako so enote Mariborskega pehotnega polka prešle v rezervo, ki se je zbrala v Achalmu, nato pa odšla v Šentpavel in ga zavzela. Drugega junija je 2. bataljon Mariborskega pehotnega polka odšel v napad, vendar ga je pred Weibergom zadržal močen mitralješki ogenj. Ko se je naposled premaknil, mu je brez večjih težav uspelo prodreti do Herzogberga. Kot del Labotskega odreda je na skrajno desni strani ves čas deloval tudi Tržaški pešpolk, ki je, ko je Mariborski pehotni polk zavzel Dravograd, zavzel Soboto (Soboth).⁶²

Kot smo že omenili, je poveljnik ofenzive general Krsta Smiljanić privolil v pogajanja, ki jih je ponudil nasprotnik, toda od svojih enot je zahteval, da nadaljujejo osvajanja in se ustavijo na črti, s katere je sovražnik v začetku januarja 1919 začel svojo ofenzivo. Tako so bili boji po 30. maju 1919 samo še na ozemlju severno od Drave, na območju Labotskega odreda. Jezerski odred se je povezal Ljubeljskim, Jeseniški odred pa se je začel pomikati proti Podrožci. Na severno stran Drave je 31. maja 1919 prešel tudi Slovenski planinski polk.

Zaradi navedenih prodrov se je Avstrijska vojska umaknila na severni (levi) breg Drave na celotnem odseku od Dravograda do Apač. Do tretjega junija so na severni breg Drave prešli vsi bataljoni Slovenskega planinskega polka, tako da so še istega dne zasedli Velikovec in naslednji dan, četrtega junija, obvladovali ozemlje na črti Djekše–Krka. Tega dne so se v Kranju že začela pogajanja o premirju med jugoslovansko in avstrijsko-nemško stranjo, ki so se končala šestega junija, ko je avstrijsko-nemška delegacija v Kranju podpisala pogodbo. Določena je bila mejna črta Kepa (2143)–Mala Kepa (1730)–kota 1131–Spodnje Borovlje (609)–Petelin, kota 802–Ržek–Semisvavče (St. Lamprecht)–Žoprače (Selpritsch)–južni rob Vrbe–čez Vrbsko jezero do severne obale pri Pričini (Pritschitz, 458)–kote 656, 620 in 633–Majhna gorica (Ameisbichl)–Dole (Ponfeld, 468)–Steniče (Teutschach, 581)–Ulrichsberg–kota 607–čez Glino na Zehner Berg 878–Sv. Magdalena 1075–Steinbruchkogel–gorski greben Reinegg–Sapotnig Ofen–kota 1558–Speikkogel 1899–Ofentraten–kota 1410–kota 1228–Kienberg–Framrach–Paierdorf–kota

⁶² Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 57–60.

981–Kleinalpe 1763. Nad to črto je bil vzpostavljen ozek nevtralen pas.⁶³ Četrtega junija 1919 je svet štirih določil tudi, da se plebiscitno ozemlje razdeli na dve coni, na cono A in na cono B. Ko so se avstrijske enote umaknile na zgornje Koroško, pa so jugoslovanske enote šestega junija zasedle tudi Celovec in Gospovske polje. Toda zasedba ozemlja je prišla prepozno, saj je bilo na pariški mirovni konferenci odločeno, da bo o spornem ozemlju južnega Koroškega odločil plebiscit.

Po 15. juniju pa so člani medavezniške komisije določili še, da se določi štiri kilometre široko nevtralno cono, v katero ne bi zahajale ne italijanske, ne jugoslovanske, ne koroške nemške patrulje. Jugoslovanska vojska je bila pozvana, da se umakne na črto Kepa–Sp. Borovlje–Rožek; severno od Celovca pa na črto Pričica–Volovica–Dhovše–Tesnja vas–Trnja vas–Gospovska gora–Sechzigerberg–kota 640–JV od Otmanje–Steibruchkogel–Št. Gregor. Enaindvajsetega junija se je vrhovni svet pariške mirovne konference odločil, da naj cono A zasede jugoslovanska vojska, in sicer avstrijska severno, jugoslovanska pa južno od črte Kepa–Polana–Drava. Cono B naj bi zasedla avstrijska vojska. Rok za premik vojska je bil določen za 31. julij 1919, takrat so se jugoslovanske enote umaknile za to črto.

Sklep

Že 17. oktobra 1918 je Narodni svet za Koroško zahteval, da bi območja Koroškega, poseljena z večinsko slovenskim prebivalstvom, pripadla jugoslovanski državi, najprej Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki je nastala 29. oktobra 1918 in se je 1. decembra istega leta s Kraljevino Srbijo združila v Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. Koroški deželni zbor se s tem ni strinjal in je v začetku novembra razglasil Koroško za nedeljivo. Toda to ni pokopalo upov in prizadevanj koroških Slovencev po vključitvi v jugoslovansko državo, zato se so obrnili na Narodno vlado v Ljubljani, vendar ta najprej ni želeta začeti z oboroženim bojem za severno mejo, pozneje pa je le popustila in zavedni častniki, kot so bili nadporočnik Malgaj, stotnik Lavrič, poročnik Ude in drugi so začeli z osvajanjem ozemlja na Koroškem in na začetku, novembra in decembra 1918, dosegli precejšnje uspehe. Toda že v drugi polovici decembra 1918, še bolj pa januarja 1919, ko je drugega januarja koroški deželni poveljnik major Ludwig Hüllgerth odpovedal sporazum (pogodbo) o demarkacijski črti, so avstrijske enote napadale in osvajale ozemlje.

⁶³ Lojze Ude: Boj za severno slovensko mejo, Maribor 1977, str. 225 in 226.

Slovenske enote so bile poražene, izgubile so vse, razen severnega izhoda iz karavanškega predora. Premirje je bilo razglašeno 14. januarja, 19. januarja pa podpisan sporazum o premirju in demarkacijski črti, ki naj bi jo določil ameriški podpolkovnik Sherman Miles. Aprila 1919, med pariško mirovno konferenco, so se začele pojavljati govorice, da Kraljevina SHS ne bo dobila pričakovanega ozemlja, zato so Slovenci začeli razmišljati o ponovni ofenzivi, s katero bi prišli do želenega ozemlja. Toda ofenziva, v kateri so sodelovale le slovenske vojaške enote, je bila slabo pripravljena. Na pomoč niso prišle srbske vojaške enote, vendar Dravska divizijska oblast je bila z njo seznanjena in jo je odobrila. Slovenske enote so bile poražene, številčno so bile prešibke, operacije pa so bile slabo vodene: ker je povezava med različnimi enotami največkrat spodletela, skupno napredovanje ni bilo mogoče. Enote so bile tudi predaleč druga od druge, to pa je otežilo oskrbovanje in izid te ofenzive, ki se je neslavno končala v začetku maja, je pokazal, da slovenske enote niso dovolj močne in da potrebujejo srbsko pomoč.

Skupna majsко-junijska ofenziva je bila za razliko od predhodne zelo dobro vodena, načrtovala jo je vojska Kraljevine SHS. Tudi tokrat so iz pariške mirovne konference prihajale nespodbudne informacije, tam so se že 30. maja 1919 odločili, da bo o koroški meji odločal plebiscit. Ofenzivo je vodil srbski general Krsta Smiljanić, ki je oblikoval pet odredov, in samo enega, Labotskega, je vodil Slovenec, general Maister. Na čelo ostalih odredov je postavil srbske častnike, visokih slovenskih častnikov verjetno ni dovolj poznal, zaradi hudega poraza v prejšnji ofenzivi jim tudi ni zaupal.⁶⁴ Velika vojaška premoč, tako v številu kot tudi v tehniki, je omogočila bleščečo zmago, šestega junija so zasedli so tudi Celovec in Gospovske polje. Toda zaman, saj je o pripadnosti Koroškega odločil plebiscit.

⁶⁴ Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo, Kranj 2018, str. 75.

Viri in literatura

- Gradnik, V., 1981. *Primorski prostovoljci v boju za severno mejo 1918–1919*, Koper: Založba Lipa.
- Kuster, J. in drugi, 1979. *Spominski zbornik ob 60-letnici bojev za slovensko severno mejo 1918–1919*, Maribor: Zveza prostovoljcev – borcev za severno mejo 1918–1919, Klub koroških Slovencev v Mariboru in Sklad Prežihovega Voranca v Mariboru.
- Malgaj, F., 2009. *Vojni spomini 1914–1919*, Maribor: Pro-Andy.
- Penič, L., 1988. *Boji za slovensko severno mejo*, Maribor: Muzej narodne osvoboditve.
- Švajncer, J. J., 1990. *Slovenska vojska 1918–1919*, Ljubljana: Prešernova družba.
- Švajncer, J. J., in drugi, 1988. *Boj za Maribor 1918–1919*, Maribor: Založba Obzorja.
- Torkar, B. in drugi, 2018. *Stražarji Karavank: Lojze Ude in boji za severno mejo*, Kranj: Društvo general Maister.
- Ude, L., 1977. *Boji za severno slovensko mejo 1918–1919*, Maribor: Založba Obzorja.